

KİTAP ÖZETİ-
SAMUEL NOAH
KRAMER
“TARİH SÜMER'DE
BAŞLAR”

VİZE ÖDEVİ

T.C Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Prof. Dr. İsmail Taşpınar Dinler Tarihi Yüksek Lisans

Seminer Dersi Ödevi

Tuğrul Kurt

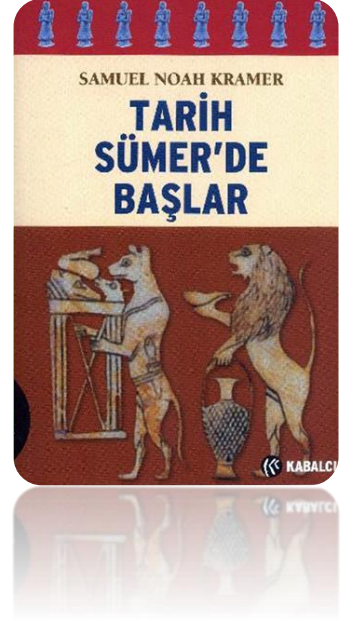
Samuel Noah Kramer’in “Tarih Sümer’de Başlar” adlı eseri, Sümeroloji, Sümer tarihi için önemli bir çalışmadır. Kramer eserinde Sümer’le ilgili, tarih, inanç, eğitim, siyasî ve toplumsal yapı hakkında bilgi vermektedir. Biz bu çalışmamızda Kramer’in eserinde zikrettiği temel bilgileri özetlemeye çalıştık. Eser’in özetine geçmeden önce, kısaca Sümer’le ilgili genel bilgileri vermeyi uygun gördük:

A. Sümer:

Sümer uygarlığı M.Ö 3300’den 2000’e kadar sürmüştü ve dünya tarihinde önemli bir konuma sahip olan bir uygarlıktır. İlk yazılı kil tabletlerin Sümer uygarlığına ait olmasından dolayı araştırmacılara göre tarihin, yani yazılı tarihin ve kültürün Sümer’de başladığına işaret eder. Ayrıca dünyanın en eski destanı olan Gilgamesh destanı da Sümerliler zamanında kaleme alınmıştır. Mezopotamya topraklarının önemli uygarlıklarındandır.

B. Dönemin Özellikleri:

Hayat tarzı ve Yazı: Çivi yazısını icat ettiler. İlk yazılı belge en eski Sümer şehri olan uruk kentinde bulundu. Sümer okullarının olgunlaşması MÖ3000de oldu. Okula başlayan öğrencilerin karalama yazıları ve okulu bitirmek üzere olanların itina ile yazılmış yazıları da tablet olarak bulundu. Sümer okullarının asıl amacı meslekti. Özellikle saray ve mabedin idaresi ve yazı işlerinin yapılması için yetiştirmek. Öğretim ne geneldi ne de zorunluydu. Öğrencilerin çoğu zengin aile çocukları idi ve öğretmenlerin maaşlarını öğrenci aileleri verirdi. Öğretmenler de boş zamanlarında araştırma yazma yaparlardı. Fakir uzun bir eğitim için para harcayamazlardı. Tabletlerde okula gidenler arasında kadın isimi bulunmadı.10 Bu yüzden okullar sadece erkekler içindi. Yani ataerkil bir yapı hakimdi. Yerel mahkemele-ri var, oku sistemleri var, yaşlılar meclisi var.

C. Dinî İnanışları:

- AHLAK İLK AHLAK VE MANEVİ KAVRAMLAR- Onlar insanların bir tek amaç için yaratıldığını inanıyorlardı. Tanrıların rahatça ve engellenmeden tanrısal görevlerini yapabilmeleri, onlara yiyecek ve içecek ile başlarını sokacak bir bina hazırlamaları için yaratılmışlardır. Onların yaşamın devamlı bilinmeyenlerle tehdit edildiğine inanıyorlardı. Çünkü insanlar, tanrıların keyiflerine göre kendilerine nasıl bir kader vereceklerini evvelden bilemiyorlardı. Tanrılar planları yaparlar ve insanlar onların emirlerine baş eğerler. Sümerler, kötülük ve yalancılıktan, kanunsuzluk ve düzensizlikten, haksızlık ve zulümden, günahkârlık ve asilikten, gaddarlık ve acımasızlıktan nefret ediyorlardı. İlahide Tanrıyı şu şekilde tarif ediyor: Öksüzleri bilen, dulları bilen, İnsanın insana yaptığı zulmü bilen, öksüzlerin annesidir o, Nanşe, dulları koruyan, Fakirlere adil olan Sığınanlara kucak açan, Güçsüze barınak bulan kraliçedir o. Kötü iler yapan fena insanı şöyle tarif ediyor: Kanunsuz yolda gezen, isyanla ellerini kaldıran, Geçerli olan adetleri aşan, anlaşmaları bozan, Kötü yerlere... beğenerek bakan, Büyük ağırlık ölçüsü yerine küçük ağırlık ölçüsünü koyan, Uzun ölçü yerine kısa ölçü kullanan... (kendisine ait olmayanı) yiyip de ‘yedim’ demeyen, İçip de, ‘onu içtim’ demeyen,... ‘yasak olanı yedim’ diyen, ‘yasak olanı içtim’ diyen, Sümer yazarları insanların fena kaderinin, yaptıkları günah ve hatalardan geldiğine ve hiç kimsenin suçsuz olmadığını düşünür ve inanırlardı. Suç daima insana yüklenmeli, tanrıya kabahat bulunmamalı idi.¹¹ Sümerler kendilerinin tanrılara hizmet etmek için

TARİH SÜMER'DE BAŞLAR

I. EĞİTİM İlk Okullar

Çivi yazısını icat eden ve ilk yazılı belge en eski Sümer şehri olan Uruk kentinde bulunan Sümerler eğitim alanında da dönemlerinde ileri medeniyete sahip idi. Şuruppak kentinden yapılan kazılarda M.Ö 2500'lü yıllara tarihlenebilen ve ders kitabı mahiyetinden olan bir takım kil tabletler arkeolojik çalışmalar neticesinde bulunmuştur. Sümer okulları başlangıçta ülkenin özellikle de tapınak ve sarayın gereksinimlerini karşılayacak yazmanlar yetiştirmek için kurulduğunu ifade eder Kramer. Mezopotamya'da bulunan ve Mezopotamya kültürü hakkında önemli bilgileri ifşa eden belgeler, özellikle çivi yazısıyla kil tabletlere yazılan kil tabletler ilk olarak Uruk kentinden bulunmuştur. Eğitim faaliyetleri çerçevesinde geçmişin edebi yaratılarının incelenip kopyalanması yanında yenileri de oluşturuluyor idi. Başlangıçta tapınaklara bağlı olan bu okullar zamanla tapınaktan ayrılmış ve laik bir niteliğe bürünmüştü. Eğitim önemli olmakla beraber herkese açık ve zorunlu değildi. Kramer'in verdiği bilgilere göre, zengin/varlıklı ve itibarlı ailelerin çocukları bu tür okullara giderlerdi.

Okula başlayan öğrencilerin karalama yazıları ve okulu bitirmek üzere olanların itina ile yazılmış

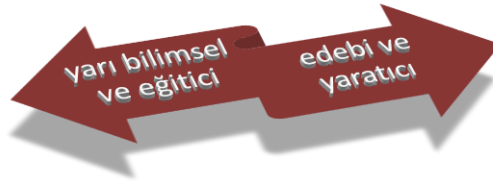
yazıları da tablet olarak bulundu. Sümer okullarının asıl amacı meslekti. Özellikle saray

ve mabedin idaresi ve yazı işlerinin yapılması için yetiştirmek. Öğretim ne geneldi ne de zorunluymuştu. Öğrencilerin çoğu zengin aile çocukları idi ve öğretmenlerin maaşlarını öğrenci aileleri verirdi. Öğretmenler de boş zamanlarında araştırma yazma yaparlardı. Fakir uzun bir eğitim için para harcayamazlardı. Tabletlerde okula gidenler arasında kadın isimi bulunmadı. Bu yüzden okullar sadece erkekler içindi. Oku-

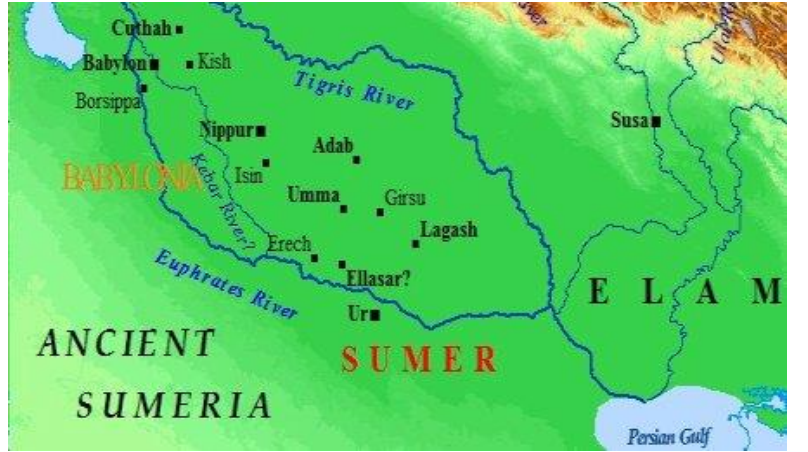
lun başına 'ummia' yani üstad ve aynı zamanda okulun babası adı verilmiştir. Öğrencilere de okulun oğlu. Diğer sorumlular da vardı. Sınıftan sorumlu adam—sümerceden sorumlu adam—sınıfın

yoklamasından sorumlu adam—dayaktan sorumlu adam—bunların birbirine üstünlük derecelerini bilmiyoruz. Okulun babası okulun başı ve gelir kaynağını bilmiyoruz.

Sümer okullarında okunan derslerde öğretilenler ile ilgili bazı arkeolojik buluntulara rastlanılmıştır. Öğrencilerin kendi elleriyle yazdıkları öğrenmek için ve ilerlemiş yazıların olduğu bu tabletlerden iki esas program olduğunu düşünebiliriz:

Erken yaştan ergenlik çağına kadar okula giden öğrenciler, günlük okula gitmeden önce, önceki günden hazırlanırdı. Evde hazırladığı tablet üzerinde çalışmalar yapıyordu. Yani ders öncesi mütalaada bulunuyor, tedris yapıyordu. Sonra ağabey isimi verilen öğretmen yardımcısı, çalışması için yeni tableti veriyor. Sümer öğrencilerinin görevleri arasında ezberin de önemli rol oynadığını söyleyebiliriz. Öğretmenler, öğrencilerin kopya ettikleri edebi metinleri kontrol edip, sözlü açıklama ve ilave bilgi veriyorlardı. Başta zikredilen dayaktan sorumlu kişilerin görev ve amacı, disiplini sağlamak

idi. Öğretmenler öğrencileri ödüllendirip, teşvik ettikleri gibi, yanlışlarının ya da beceriksizliklerinin düzeltilmesi için dayağa da başvuruyorlardı. Öğrenciler sabah gün doğarken okula geliyor ve gün batana kadar okulda oluyorlardı. Bir öğrencinin ne zaman ve hangi durumda bir konuda uzmanlaştığı ile ilgili bilgi yok. Nippur, Sippar, Ur kentlerinde okul olması muhtemel yapılar bulunmuştur. Ancak bir ev odası büyüklüğünde olan bu odalarda bol miktarda tablet buluntusundan başka okul olması lazım geldiğini gösterir başka işaret yoktur.

II. OKUL GÜNLERİ İlk Yağcılık Örneği

MÖ 2000’de bir anonim bir öğretmenin yazdığı hikâyede bir öğrencinin gün içinde yaptığı işleri ortaya koymaktadır. Bu hikâye, ve disiplin kurallarına aykırı davrandığından öğretmenden dayak yemekten korkar. Uyandığında acele annesini yemek hazırlamaya zorluyor. Okulda her uygunsuz hareketinde öğretmeninden ve yardımcısında dayak yiyor. Öğretmene gelince onun da aylığı bu günküleri gibi olmalıydı. Hiç olmazsa çocukların ailelerinden, maaşlarından başka bir şey elde ettikleri zaman çok mutlu oluyorlardı. Aşağıda öğretmen ile öğrenci arasında enteresan bir örnek zikredilecektir:

Kramer’in verdiği bilgilerden yola çıkarak ‘dayak ve kamçılama’ gibi disiplin cezalarının adeta müfredata dahil olduklarını söyleyebiliriz

kayede öğrenci okula geç
aykırı davrandığından öğ-
retmenden dayak yemekten
korkar. Uyandığında acele

Bu öğrenci okulun çeşitli görevlisinden ‘*ayağa kalk, kapıya git*’ gibi azarlayıcı sözlerle dayak yiyor. Daha da önemlisi öğretmeni ‘*senin elin (yazın) iyi değil*’ diyor ve onu dayakla cezalandırıyordu. Bu olay öğrenciyi farklı bir yöntem geliştirmeye itti. Babasına, öğretmenini eve davet etmesini ve çeşitli hediyeler vermesini ister. Böylece öğretmenle arayı düzeltmek ister. Bu aslında insanlık tarihinde ilk rüşvet olayı veya yağcılık örneği olarak sayılabilir. Bu enteresan kompozisyonun devamında, baba çocuğunun sözüne değer vererek öğretmeni eve davet getiriyor. Evde en iyi yere oturtuyor. Öğrenci öğretmenin yanına geliyor, ona hizmet ediyor. Okulda tablet yazma sanatında bütün öğrendiklerini öğretmenin önünde babasına gösteriyor. Sonra babası öğretmene şarap ve yemek ikram ediyor. Ona yeni elbiseler giydiriyor, bir hediye veriyor ve parmağına yüzük takıyor. Bu sıcak bonkörlüğe öğretmen şu sözlerle karşılık veriyor. ‘*Ey delikanlı, benim sözlerimi tuttuğun, onlara karşı gelmediğin için yazı sanatının en büyük noktasına erişesin, senin buluşların tam olsun, erkek kardeşlerinin...arasında önder olasın, arkadaşlarının başı olasın, öğrenciliğin en üst düzeyine yükselesin, sen okul uğraşlarını tam olarak yapabildin ve öğrenmiş bir adam oldun*’ okul yaşamını anlatan bu tablet, 4000 yıl sonra 21.yyda gün ışığına çıkarılıyor. Bu hikaye yazıldığı zaman halk arasında çok sevilmiş ve bir çok kopyalari yapılmış. Bu kopyalara ait 21 parça çıkarılmış. Bunlar çeşitli müzelerde.

III. BABA VE OĞUL İlk İşlenen Gençlik Suçu Örneği

3700 yıl önce yazılmış hikaye günümüze aktarılmıştır. Bu hikaye 17 kil tablet ve parçadan oluşur. Kırık olan bir satır ve anlaşılamayan birkaç cümle dışında günümüze ulaşan bu buluntu da bir yazman ve haylaz oğlundan bahseder. Baba oğluna okula devamlılık göstermesi gayretli olması için öğütler verir. Baba, oğlunun bunu iyice işitmiş ve anlamış olmasından emin olmak için söylediklerini tekrarlatır. Baba oğlu hakkında düş kırıklığına uğramış, onun adam gibi adam olması istemiş, ağır işlerde çalıştırmamış, itina ile yetiştirmiş ama o bunların aksine davranmıştır. Baba oğlunun kendi mesleğini sür-

dürmesini ister, ancak oğlu bunu kabul etmemiştir. Metin babanın oğlu için yapmış olduğu dua ile sona erer.

Hikâyenin çevirisi:

- Baba oğluna soruyor ‘nereye gittin?’
- Hiçbir yere gitmedim
- Eğer bir yere gitmediysen, niye avarelik ediyorsun? Okula git, okul babasının önünde dur, ödevini ezberle, okul çantayı aç, tabletini yaz, okul ağabeyine yeni tabletini yazdır, ödevini yazdıktan sonra sınıf başına bildir, bana gel, caddelerde dolaşma, gel, gel, şimdi ne söylediğimi anladın mı?
- Anladım, sana tekrar edeyim
- Pekala, şimdi tekrarla
- Söylüyorum
- Söyle
- Haydi söyle bana
- Bana, okula gitmemi, ödevimi ezberlememi, okul çantamı açmamı, okul ağabeyim yeni tabletimi yazarken tabletimi yazmamı söyledin...
- ...
- Baba: Meydanlarda dolaşan sen başarı kazanabilir misin? Oğlum geçmiş kuşakları düşün, okula git, sana yaralı olacaktır. Haylaz birini gözlüyorum, eğer oğlumu gözlemezsem adam olamam. Akrabalarım ile konuştum, onların erkekleriyle karşılaştırdım, fakat onların arasında senin gibisini bulamadım. Benim seninle olan ilgim aptal akıllı yapmak içindir. Tatlı dille yılanı deliğinden çıkartmaktır. Sana yanlış işler yaptırmayacağım. Kalbim senin üzüntüleriyle yorulduğundan artık senin için korkmaktan ve üzülmekten vazgeçiyorum. Hayır korkmayacağım, üzülmeyeceğim. Senin gürültülerinin yüzünden, evet senin gürültülerinin yüzünden sana kızgınlım, evet sana kızgınlım, çünkü insanlıkla ilgin yok, kalbimi sanki bir şeytan eli sıkıyor, senin

üzüntülerin benim sonumu getirdi, beni ölüm noktasına getirdin. Bütün hayatımda sana asla kamışlıktan kamış taşımadım. ... Eğer (deniz kıyısı, uzak kanalların kıyısı, uzaktaki şarkıların kalbi gibi) şiir olmasaydı benim fikirlerimi dinlemeyecektin ve ben de babamın bilgeliğini sana aktaramayacaktım. Enlil tarafından verilen yargıya göre bir oğul babasının yaptığı işi yapmalı (aynı mesleğe girmeli). Gece ve gündüz senin sıkıntını çekiyorum. Sen ise gece ve gündüzü eğlence ile geçiriyorsun. Sen yemek tulumu gibi, enine boyuna şiştin, yağlandın. Akrabaların sonunun fena olacağına inanarak gözlüyorlar seni ve insanlık yönüne aldırış etmediğin için sonunun kötü olacağını düşünerek o günü sevinçle bekliyorlar. Bundan sonraki 41 satır anlamayan atasözleri ve eski deyimler var...

Hikaye babanın şiir tarzında söylediği bir dua ile sona eriyor. Seninle kavga eden tanrın Nanna seni korusun Sana saldırandan tanrın Nanna seni korusun Tanrının gözünde değerli olasan İnsanlığın senin sesini ve nefesini yüceltsin Şehirdeki akıllıların başı olasan Şehrin adını en gözde yerlerde ansın Tanrı seni iyi bir adla çağırsın Tanrının Nanna'nın önünde beğenilen kişi olasan Tanrıça Ningal tarafından beğenilmiş kişi olarak görülesin.

IV. ULUSLAR ARASI İLİŞKİLER: İlk Sınır Harbi

Kramer'in ifadelerine göre bu metin günümüze ulaşan en uzun Sümer destanıdır. Destan 24 tabletten oluşur. “Emmerkar ve Aratta Beyi” diye adlandırılabilir. Burada anlatılanlar beş yıl öncesine kadar geriye gitmektedir. Kramer bunu şu şekilde ifade eder (özet):

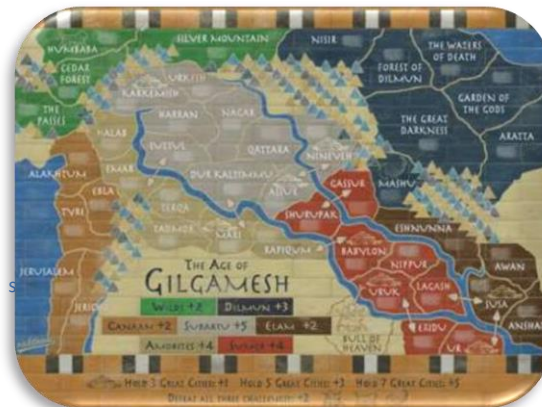
- Önümdeki masada 4000 yıl önce yaşamış bir katibin yazdığı kil tablet duruyor. Bu tablet çiviye benzer şekillerden oluşan çiviyazısı dediğimiz yazı ile yazılmış.
- Dili Sümerce.

- Tablet 20*30cm ölçüsünde olup, yazıcısı bunu 12 sütuna ayırmış ve çok kısıtlı bir yere, bir Sümer kahramanının 600 satırdan fazla olan destanını sığdırabilmiş.
- Bu destanın yazılmasına sebep olan olay 5000 yıl önceye dayanmasına rağmen sanki günümüzün politik oyunlarını yansıtıyor gibi.
- Evvel zaman içinde diye başlayan destan.
- Kahramanın bulunduğu toprak dümdüz ve zenginliği olmayan bir toprak.
- Daha uzakta madenleri olan toprağa göz diken kahraman, bu şehir halkını elde etmek için önce bir sinir savaşı açmaya karar veriyor.
- Onların moralini o kadar bozuyor ki sonunda özgürlüklerini bırakıp, kendi boyunduruğuna sokmayı başarıyor. (Destanın açıklaması ve metni kitapta yazılı) Eski Sümer hükümdarları bir fatih olarak ne kadar başarılı ve keyiflerine göre hareket etmiş olurlarsa hiçbir zaman şiddetli, acımasız, mutlak hükmeden krallar değillerdi.
- Devlete ait bütün önemli konularda, özellikle savaş ve barış ile ilgili olan durumlarda halk içinde önemli kimselerle ciddi bir meclis oluşturlardı.

V. YÖNETİM: İlk Meclis

Yazılı tarihin ilk nüvelerini oluşturan Sümer kil tabletlerinden aynı zamanda ilk siyasal tarihi, yönetim ve meclis tarihini öğrenmiş oluruz. MÖ3000 yıllarında ilk defa (yazılı tarih açısından ilk defa) ciddi bir konu için meclis toplanmıştır. Günümüz meclis sitemlerine yakın bir yapıya sahip idi. İki kısımdan oluşan meclis, birisi yaşlılar meclisi ve ikincisi eli silah tutan gençler meclisinden oluşur. Bu toplanan meclis savaş meclisiydi.

önemli bir konuda gö-
toplanmış idi. Bu tür
genel olarak Mezopo-

Savaş ve barış gibi çok
rüş birliğine varmak için
meclislere Sümer ve
tamyâ'da rastlamak

mümkündü. Sümer, birbiriyle çatışan kent devletlerden oluşuyordu. Kral barış isteyen yaşlılar meclisinden sonra, gençler meclisi ile görüşüyor ve savaşa karar veriyor. Sümer MÖ 3000’de bütün ülkeye hâkim olmak isteyen ve devamlı bir biri ile çatışan şehir devletlerinden oluşmuştu. Efsaneye göre tufandan sonra ilk krallık Kiş’e inmişti ama Uruk daha da güçlendi. Kiş kralı tehlikeyi anlıyor ve bir girişimde bulunuyordu. Uruk kralı Gilgamesh idi. Gilgamesh, her hangi bir yolla Kiş kralının dostluğunu kazanıyor ve kuşatmayı kavgasızca kaldırtıyor.

VI. SÜMER’DE İÇ SAVAŞ: İlk Tarihtiler

Sümerlerin tam anlamıyla, süreçleri irdeleyerek ve bütüncül bir bakış açısıyla bir tarih yazıcılığı geliştiremediklerini eldeki kil tabletler vasıtasıyla söyleyebiliriz. Sümer öğretmen ve düşünürleri, konuları analiz etme ve onlardan sonuç çıkarma tekniğini bilmiyorlardı. Matematik alanında problemler ve çözümlerini gösteren pek çok tablet vardır. Fakat genel prensipler, teoriler hakkında ifade ve çözümlere rastlanılmaz. Doğa bilimleri olarak, ağaçların, bitkilerin, hayvanların, taşların isimlerini sıralayan uzun listeler hazırlanmıştır. Bu da tarımla uğraşır doğaya daha yakın olduklarından kaynaklanır. Yüzlerce maddeleri olan kanun kitapları yazmışlar. Fakat hiçbir yerde hukuk teorisine rastlanılmamıştır. Tarih anlamında, mabet ve saray yazıcıları çeşitli önemli olayları yazmışlar ama hakiki manada bir birine bağlı bir tarih yazıcılığı anlamına gelmez. Sümer edebiyatçıları destan, efsane, ilahi, ağıt, atasözleri ve hikayeler gibi edebi türler yaratmışlar.

VII. TOPLUMSAL REFORM: İlk Vergi İndirimi

Kramer’in yer verdiği bilgilere göre, MÖ 2400 civarlarında Sümer Lagaş şehrinde ilk yazılı reform yapılmıştır. Lagaş kenti, diğer şehir devletleri gibi Lagaş da tüm sümeri kapsayan bir krallığa bağlı idi. Sümer inancına göre dünya yaratıldıktan sonra şehirler tanrılar arasında paylaşılmıştı. Her şehrin bir tanrısı vardı. Teorik olarak tüm topraklar şehir tanrısına aitti, dolayısıyla mabede aitti ve bu da halkın

güvenini sağlıyordu. Toprağın diğer kısmı halkındı ve fakirlerin bile çiftliği, davarı vardı. Zenginlik, fakirlik, başarı ve başarısızlık bir dereceye kadar bireyin kabiliyetine bağlı idi. Sanatkarlar emeklerinin ürünlerini satarlar ve gezgin tüccarlar çevredeki devletlerle ticaret yaparlardı. Bu tüccarların bir kısmı mabede bağlı ise de büyük kısmı serbest tüccarlardı. Lagaş’ta devlet teşkilatının yaptığı kanunsuzluk ve baskı ve de başka devletlerle yapılan savaşlar sonucu, Lavaş şehri zayıflamıştı. Lagaş’lılar başlarındaki sülaleyi atıp, yerine başka ailen bir kral seçerler. Yeni kral reformlar yapar. Sümerlerde kanun altında özgürlüğün yaşam için gerekli olduğunu biliyorlardı.

VIII. YAZI KİTABELERİ: İlk Musa

1947’de Hammurabi’den yüz elli yıl önce yaşamış olan Kral Lipit-İhtar tarafından bildirilmiş bir yasa kitabesi gün ışığına çıkarılmıştır. Bu metinde Sümer panteonuna iki baş tanrısı An ile Enlil ay tanrısı Nanna’yı Ur krallığına atadılar. Bu tanrının Sümer ve Ur’u yönetmesi için Ur-Nammu’yu seçer. Yeni kral Ur ve Sümer’in politik ve askeri güvenliğiyle irtibatlı bir takım işler yapar. Yasalar ülkeye adaleti getirmek ve yurttaşların iyiliğini sağlamak amacıyla yapılan uygulamalardır. Suçlulara verilen cezalardan anlaşıldığı üzere, bedensel cezalandırmanın yerini para cezasının aldığını söylememiz mümkündür.

IX. ADALET: İlk Mahkeme Kararı

MÖ 1850’lerde Sümerde bir cinayet işlenir. Berber, bahçıvan ve mesleği belli olmayan kişiler tarafından bir mabet memuru öldürür ve ardından karısına kocasının öldürüldüğünü haber verirler. Kadın bunu ilgilere bildireceği yerde, susar ve adeta sır gibi saklar. Bu durum krala ulaşır. O da bu işin araştırılması görevini, şehrin adalet mahkemesi halk kurluna veriyor. Kurulun 9 üyesi, yalnızca 3 katilin değil, cinayeti bildirmeyen karsını da suçlu olduğunu belirtiyor. Kurul üyelerinin ikisi, karısının cinayete katılmadığını ve cezalandırılmaması gerektiğini söylüyor. Kurul üyeleri bu savunmayı yerinde buluyor. Çünkü koca, karsına iyi bakmıyormuş. Kadının bu durumda susması onu adalete karşı suçlu yapmıyor. Ayrıca 3 adamın da idam edilmesine karar verilir. Suskun kadın davası olarak bilinen bu davanın bir

başka kopyası da bulunduğundan Sümer hukuk çevrelerinde örnek bir dava olarak tanındığı sonucuna varılır.

X. TIP: İlk İlaç Yapımı Ve Kullanımı

MÖ3000de bir Sümer doktoru meslektaşları ve öğrencilerinin faydalanması için tıbbi reçetelerini bir araya getirip bunları kaydeder. İlaçların esas maddelerini hayvan, bitki ve madenlerden elde etmiştir. Verilen reçetelerin hangi hastalıklar için hazırlandığı yazılmamış. Diğer bir eksiklik ise, ne kullanılan miktar ne de günde kaç defa alınacağı belirtilmiş. Hekim dıştan sürmek için hem merhem hem de süzölmüş sıvılar, içmek için de sıvı ilaçlar (şurup tarzında) öneriyor- yapıyordu. Şurup tarzı ilaçların daha kolay içilebilmesi için genelde bira ile alınırdı.

XI. TARIM: İlk Çiftçi Yıllığı

Vaktiyle bir çiftçi oğluna önerilerde bulundu: ‘tarlanı ekeceğin zaman suyu tarlana salarken dikkatli ok, su çok yükselmesin. Suyu boşalttığın zaman toprağı hep nemli tutmağa bak; öküzleri içinde dolaştırma. Girenleri kovala ve oraya oturan bir yer gibi özen göster. Onu, her biri ensiz ve yarım kılunun 2/3 olmayan on tane balta ile temizle. El ile yolunmalı ve demetlenmeli: dar çukurlar tırmık ile düzeltilmeli ve tarla dört tarafından çitlenmeli. Tarla (yaz güneşinde) yanarken dört eşit parçaya böl. Araçlarını gayretle gıcırdat. Boyunduruk sopaları sağlamlaştırılmalı, yeni kamçın çivi ile pekiştirilmiş olmalı, sapı işçi çocukları tarafından onarılmalı.

XII. BAHÇIVANLIK/ BAHÇECİLİK: İlk Ağaç Gölgesinde Bahçecilik denemesi

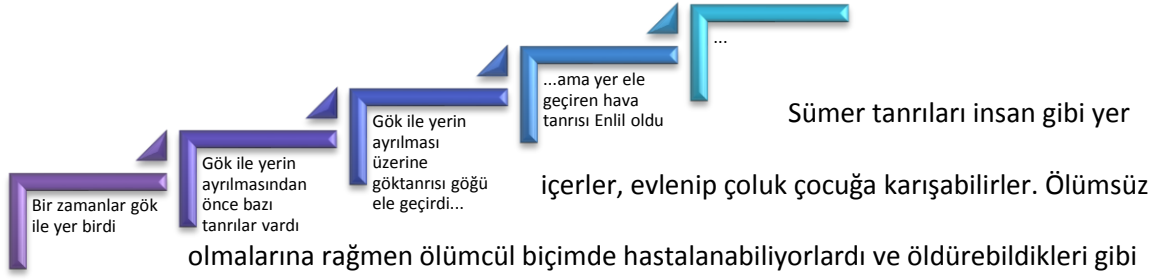
Bulunan bir çok kil tabletleri arasında Sümerlilerin çok eski zamanlardan beri bahçenin bitkilerini güneş ve rüzgardan korumak için geniş gölge veren ağaçlar dikildiğinden söz ederler. Bir zamanlar bahçe yapmak için pek çok çaba göstermesine karşılık hiç başaramayan Şukallituda isimli bahçıvan vardı. Ark ve tarhları dikkatle suladığı halde bitkiler soluveriyordu, eyi büyük özenle ekerse hemen

bozulup gidiyordu. Bunun üzerine o gözlerini yıldızlı göğün doğusuna ve batısına kaldırdı. İşaretleri inceledi tanrısal kanunları gözledi ve öğrendi.

Burada önemli olan husus, yine tanrıça İnanna ile ilgili rivayettir. Tablete göre İnanna bir gün yorgunluktan bedenini dinlendirmek için bahçeye uzanır. Tablete göre ardından bahçivanın tanrıçanın ırzına geçtiğinden bahsedilir. Tanrıça buna öfkelenerek Sümer’e üç felaket gönderir. Ancak bu felaketlere rağmen tanrıça bahçivani bulamaz. MÖ3000 sümerlerin bir miktar metafizik ve dinsel kavramları geliştirdiklerini kabul etmemize pek çok neden var. Bunları açık olarak ifade etmemişler. Bütün yakın doğuya ve daha sonra İbrani ve Hıristiyan dinlerine bir hayli etkileri olmuştur.

XIII. FELSEFE: İlk İnsanlığın Kozmogonisi Ve Kozmolojisi

Sümerler sistematik bir felsefe geliştirmeyi başaramamışlardır. Ancak evrenin doğası, kökeni ve işleyiş düzeni hakkında düşünceler ortaya koyup tartışmışlardır. Evren kelimesinin yerine An-Ki (yer gök) kelimesini kullanmışlardır. Yeri düz yassı bir disk olarak, göğü ise üstten ve alttan kubbe biçiminde katı bir yüzeyle örtülü çukur bir yer olarak düşünmüşlerdir. İnsan üstü ve ölümsüz, bununla ölümlülerin gözüne görünmeyen, çok iyi düzenlenmiş planlara ve evvelce yazılmış kanunlara göre evreni yöneten ve kontrol eden bir grup canlı yaratıklardan oluşan bir tanrılar aleminin varlığını kabul etmişlerdir. Bu insanlaşmış fakat insanüstü varlıklar, evrenin belirli bir bölümünü öncen konulmuş kaide ve kurallara göre idare edilmek üzere bırakılmıştır. Bu görünmeyen insan şeklinde fakat insanüstü ve ölümsüz yaratıkları bizim tanrı diye çevirdiğimiz ‘dingir’ kelimesi ile ifade etmişlerdir. Yazgıları belirleyen 7 tanrı ve büyük tanrılar olarak bilinen elli tanrı Sümer panteonunun en önemli gruplarını oluşturur. Sümerlilerin evrenin yaratılışına ilişkin Gılgamış, Enkidu ve Ölüler Diyarı isimli destanların girişlerinde şu kozmogonik kavramlar bulunur:

Yüzlerce tanrının en önemlileri gök tanrısı An, hava tanrısı Enlil, su tanrısı Enki ve büyük ana tanrıça Ninhursag idi.

XIV. ETİK: İlk Ahlaksal Ülküler

Sümerlilerin dünya görüşüne göre, uygarlığın kurulması sürecinde kötülüğü ve yalanı, zulüm ve baskıyı planlayanlar da aynı tanrılardır. İnsanın yaratılışı onuruna tanrılar Enki tarafından bir ziyafet düzenlenir. Bu düzenlenen etkinlikte Enki ile Ninmah çok fazla şarap içerler (sarhoş olurlar). Bunun üzerine Ninmah denizin dibinden bir parça kil alır ve altı değişik tipte anormal bireyler şekillendirir. Bunlardan ikisi kısır kadın ve cinsiyetsiz yaratıklardır. Ninmah'ın bu altı insan tipini yaratması üzerine Enki de kendi başına bir şeyler yaratmaya çalışır, ancak bunda başarısız olur. Ninmah Enki'yi böyle hasta ve cansız yaratıklar yarattığı için lanetler. Sümerli bilgeler, insanların başına gelen felaketlerin kendi günahlarının ve kötülüklerinin bedeli olduğu öğretisine inanırlar. Adaletsiz ve haksız yere çekilen insan acısı yoktu, suçlu her zaman insandı, tanrılar değil.

Sümerler, kötülük ve yalancılıktan, kanunsuzluk ve düzensizlikten, haksızlık ve zulümden, günahkarlık ve asilikten, gaddarlık ve acımasızlıktan nefret ediyorlardı.

XV. ACI ÇEKME VE BOYUN EĞME: İlk Eyüb

Eski Ahit'in bir bölümünü de Eyüb kitabı teşkil eder. Bu bölümle dünya edebiyatında ve dinsel düşüncesinde yaygınlık kazanmış olan acı ve ıstırap çekme ve bunun karşılığında sabır gösterme örneği

sergilenen metinlerin ilk denemelerinin Sümerlilere ait olduğu arkeolojik çalışmalar sonucu tespit edilmiştir. (Bu elde mevcut en eski metin anlamındadır). Eyüp peygambere ait hikayenin Sümerlerde bulunan bir şekli, Şiir tarzındadır ve 135 satırdan oluşur. Bu tabletteki şairin ana tezi, bir insanın ister kabahatli olsun, ister kabahatsiz olsun, büyük üzüntü ve sıkıntıya girince tanrısını yumuşatıp duasına kulak verdirinceye kadar onu yüceltip övmesi, önünde ağlayıp sızlanmasıdır. Tanrı üzüntü çekenin şahsi tanrısıdır ve Sümer görüşüne göre, o tanrılar meclisinde tanrısı olduğu şahsı temsil edecek ve onun yerine ricada bulunacaktır. Zengin, akıllı ve akrabaları tarafında sevilen bir adamı bir gün hastalık ve çeşitli üzüntüler yakalıyor. Bu adam tanrısal düzene karşı isyan edip lanetler mi ediyor? Katiyen! O tanrısı önünde eğilerek gözyaşları ve inlemelerle, yakarmalarla, rica ve dualarla kalbini döküyor. Sonuç olarak onun duasına tanrısı bir hayli memnun oluyor, ona acıyor ve duasına kulak veriyor. Onu kötü kaderinden kurtarıyor ve üzüntüsünü sevince döndürüyor.

XVI. BİLGELİK: İlk Atasözleri Ve Özdeyişler

Sümer kil tabletleri ortaya çıkmadan önce Eski Ahid’in Süleyman’ın Meselleri kitabının en eski atasözleri ve deyimler mecmuası olduğu zannedilirdi. Ancak bulunan Sümer atasözleri daha eski olduğu tespit edilmiştir. Sümer atasözleri 3500 yılı aşkın bir süre önce kaydedilmiştir.

Örnek:

- *Uğursuz bir günde doğdum*
- *Seni suya koysalar suyu kirletirsin, bahçeye koysalar meyveler çürümeye başlar*
- *Çok gümüşü olan olabilir, çok parası olan mutlu olabilir, ama hiçbir şeyi olmayan uyuyabilir*
- *İyi giyimli insana bütün kapılar açılır*
- *Karım tapınakta, anam ırmak kenarında; ben de burada açlıktan ölüyorum*
- *Sen gider düşmanın ilkesini ele geçirirsin, düşman gelir senin ülkeni ele geçirir*

- *Bir efendin olabilir, bir kralın olabilir, ama asıl korkulacak adam vergi memurudur.*

XVII. EZOPİKA: İlk Hayvan Fablları

M.Ö 6.yy’da yaşamış olan Ezop’a ilk hayvan fablları atfedilir. Ancak yine Sümer kil tabletlerindeki verilere göre hayvan fabllarının çok daha önceki tarihlere tarihlendirmemiz mümkündür. Sümer tabletlerinde köpek, sığır, eşek, tilki, domuz, koyun, aslan, öküz, kurt vb. hayvanlar adeta insan gibi konuşturulmuştur.

Örnek:

- Köpek bir ziyafete gitmiş ama orda bulunan kemiklere baktıktan sonra şöyle diyerek uzaklaşmış: “Şimdi gideceğim yerde bundan daha çok yiyecek bulurum”
- Domuz kesen kasap bir yandan şöyle der: “Bağırman gerekiyor mu?? Senin baban da deden de bu yoldan geçtiler, sen de aynı yolun yolcususun” (Sümerlerde en teniz sayılan kesim hayvanı domuz idi. Atasözlerinde sıklıkla yenmek üzere kesilen hayvan olarak zikredilir)

XVIII. SÖZCÜK OYUNU: İlk Edebî Atışmalar

Sümer düşüncesinde kendilerine ihata eden dünya ve doğayı gözlemleyip çıkarımlarda bulunmak önemliydi. Bu dünyanın belirli mevsimleri ve periyodik değişimleri söz konusu. İçinde yaşadığımız dünyanın en açık niteliklerinden birisi belli mevsim, hayvan, bitki, maden ve gerecin zihinlerimizde çiftler halinde doğal olarak kümeleniştir. Sümerlerde bu çiftlerin başında yaz ve kış (EMEŞ ve ENTEN), sığır ve tahıl, kuş ve balık, ağaç ve kamış, gümüş ve tunç... çifti gelirdi. Bunlardan hangilerinin daha yararlı olduğu konusunda, Sümerli bilgiler mülhaza ve münakaşalarla fikirler beyan ettiler. Bunu da edebi üslup ile yaptılar. Tartışmalar genelde sümer tanrıları panteonundan bir tanrının kararıyla sona erer.

XIX. CENNET: Kitab-ı Mukaddes’le İlk Benzerlikler

Sümerlerin oluşturduğu edebiyat geleneği, İbraniler’i etkilemiştir. Bu doğrudan bir etkileşim olarak algılanması gerekir. İbraniler ortaya çıktığında Sümerler çoktan ortadan kalkmışlardı. Ancak, İbranilerin sonradan gelip yerleştikleri Filistin bölgesinde daha evvel oturmuş olan Kenani’lere, onların Asur, Babil, Hitit, Huri, Arami gibi komşularına Sümerlerin etkisi olmuştur. Sümerler ile İbranilerdeki edebiyatın paralelliğine en iyi örnek Enki ve Ninhursag efsanesi sayılabilir. Sümer din bilgilerine göre cennet sadece ölümsüz tanrılarının ait bir diyar idi. Ölümlü insan için düşünülen bir mekan değildi. Fakat Sümer mitoloji yazarlarına göre, bir ölümlü, yalnız bir tanrısal cennete girme müsadese elde edebilmiştir. Bunu bize, Tevrat ile çok yakın olan Nuh ve tufan efsanesi anlatır (sonraki bölümün konusu). İnsanlardan çok tanrıları ele alan Enki ve Ninhursag mitosu şu şekildedir:

“Dilmun saf ve temiz bir ülkedir, ancak tatlı su kaynağı yoktur. Su tanrısı Enki, güneş tanrısı Utu’dan yerden su çıkarmasını ister. Böylece Dilmun yeşil, meyve yüklü tarlalar ve çayırlarla kaplı tanrısal bir bahçeye dönüşür. Ninhursag burada bitki filizlendirir....” Bu, Kitab-ı Mukaddes’deki Cennet öyküsüyle, Aden cennet anlatımı bakımından paralellik arz eden bir anlatımdır. Tablette Enki’nin kaburgasını iyileştirmek için Ninti isimli, tanrıça yaratılır. Dolayısıyla Ninti “yaşatan hanım” anlamına gelir. Bu da Tekvin kitabındaki Havva figürüne uymaktadır.

XX. TUFAN: İlk Nuh

Arkeolojik çalışmalar neticesinde Gilgamiş destanı ve tufan anlatımını içeren 11. Tablete rastlanılmıştır. Tufan hikayesi, Gilgamiş destanının 11. Tabletinde keşfedilip, çözümü yapıldıktan sonra anlaşıldı. Bu tabletin kapsamı yalnız ana konu olan tufan hikayesinden dolayı önemli değil, giriş olarak yazılan tufandan önceki olayları anlatması dolayısı ile de ilgili çekicidir. Metnin bu kısmı çok kırık olmasına rağmen, Sümerlerin evren ve yaratılış bilgileri bakımından önemi büyüktür. Orada, insanın yaratılışı, krallığın başlangıcını ve en az beş şehrin tufandan evvel var olduğunu açıklayan bir takım özetler bulunuyor. Tabletten yalnız 1/3 bulunduğu için tahminen 37 satırlık bir açıklıktan sonra başlaya-

çağımız nedeniyle efsanenin baş kısmının nasıl olduğunu tespit edemiyoruz. Anlaşılmaya başlanan yerinden, bir tanrı diğer tanrıya, insanları yok olmaktan kurtarmak istediğini, böylece insan da karşılığında tanrılara şehirler, mabetler yapabileceğini anlatıyor. Tevrattaki Nuh karşıtı olan Ziusudra ile karşılaşıyoruz. O dindar, tanrı korkusu bilen rüyada veya fal ile devamlı olarak tanrısal bildirimleri (vahiyleri) alan bir kral olarak tasvir edilmiş. Zuisudra, tanrıların toplantısında bir tufan yapmaya ve insanlığın tohumunu yok etmeye karar verdiklerini bildiren bir tanrının sesini duyuyor. Tufan büyük şiddeti ile memleketi kaplar ve yedi gün yedi gece devam ederek insanlığı yok eder. (Ziusudra ve gemisindekileri hariç)

XXI. HADES: İlk Diriliş Öyküsü

Yunanlar Hades ve İbraniler Şeol diye isimlendirdikleri ölümler diyarına Sümerliler “Kur” demiştir. Kozmik bakış açısından Kur yeryüzünün kabuğu ile ilksel deniz arasındaki boş alanı ifade eder. Bütün ölümler, gölgeler, demonlar vs. oraya gideceklerdir.

Sümerler’de önemli bir tanrıça olan İnanna, kocası çoban tanrısı Dumuzi’yi ölümler diyarından kurtarır (belirli bir müddet için).

Yer altı dünyası ölümlerin yeri olmasına rağmen oradaki yaşamın bir canlı yönü de var olduğunu söyleyebiliriz. Büyük kral Ur-Nammu öldükten sonra Kur’a (ölümlerin gittiği yer) geliyor. Orada yer atının yargıcı olan ölmüş Gılgamış ona buldukları yerde geçen kural ve kaideleri sunuyor. Fakat 7 gün geçince, 10 gün geçince, ona sümerin ağıtları ulaşıyor. Ölümlerin gölgeleri çok özel durumlarda geçici olarak yeryüzüne çıkarılıyorlar. Kur ölümlülerin yeri olmasına rağmen, orada bir hayli miktarda ölümsüz olan tanrılar da bulunuyor.

XXII. EJDERHANIN ÖLDÜRÜLMESİ: İlk Aziz George

Ejderhanın öldürülmesi motifi hemen her halkın ve her devrin mitoloji yazarları tarafında çok sevilen bir konu olmuştur. Yunan ve ilk Hıristiyanların ejderha masallarının dokusundaki bazı çizgilerin Sümer kaynaklarına uzandığı kabul edilebilir.

XXIII. GILGAMIŞ MASALLARI: İlk Edebî Ödünçleme Örneği

Burada Kramer özellikle Gılgamış destanında anlatılanların mahiyeti hakkında bilgi vermektedir. Bu bağlamda özellikle tufan hikâyesinin tahlilini yapmaktadır.

XXIV. DESTAN EDEBİYATI: İnsanlığın İlk Kahramanlık Çağı

Bu bölümde insanlık tarihi boyunca yazılı ve şifahi gelenekte anlatılan kahramanlık öyküleri hakkında bilgi verir. Genel olarak mitoloji ve özellikle kahraman öyküleri basitçe birer anlatımlar değil, bundan da öte, bağlayıcı ve etkileyici bir güce sahip hakikatvari anlatımlardır. İnsanlara daima yön veren hikayelerdir, kahramanlık öyküleri. Bu öykülerin medeniyet ve tarihler boyunca birbirini etkilediğini de söyler Kramer. Kramer’e göre Tüm bu açılardan Sümer kahramanlık şiirinin örüntüsü Yunan, Hint ve Germen destan malzemesinin örüntüsüyle benzer.

XXV. GÜVEY KRAL İÇİN: İlk Aşk Şarkısı

Bir erkek ve genç kız arasında geçen aşk hikayelerine rastlamak mümkün. Kramer’in İstanbul’da yaptığı araştırmalar neticesinde rastladığı bir tablette bir kralın ve seçilmiş geliniyle ilgili bir anlatım vardı. Kadim ayınların en kutsal olan “kutsal evlilik” ayını sırasında söylenmek üzere yazıldığına şüphe olmayan bir yazıdan bahseder. Sümer inancına göre, toprakları verimli, döl yatağını doğurgan kılmak için hükümdarın yılda bir kez, aşk ve doğurganlık tanrıçası İnanna’nın rahibelerinden biriyle evlenmesi

kutsal göreviydi. Çok eskilere dayanan bu adet yılda bir sefer yapılırdı. Dans, müzik eşliğinde, bir şölen havasında bu kutlanırdı.

Örnek:

- *Güvey, canımın içi,*
- *Gönül açar güzelliğin, bal gibi tatlı,*
- *Aslan, canımın içi,*
- *Hoştur bal gibi tatlı*
- ...

XXVI. KİTAP LİSTELERİ: İlk Kütüphane Katalogları

Sümerlilerin hazırladığı kitap listesi, kütüphane kataloğu günümüze neredeyse kusursuz ulaşmıştır. Her iki yüzünü ikişer sütuna bölen yazmanı, çok ince yazılar kullanarak bu tablete altmış iki edebi eserin başlığı yazılmıştır.

XXVII. DÜNYA BARIŞI VE UYUMU: İnsanlığın İlk Altın Çağı

Klasik mitolojide altın çağı, tam bir mutluluk çağı olarak tasvir edilir. O zaman ne zulüm ne kavga vardır. Enmerkar ve Aratta beyi isimli destanda içindeki 21 satırda bir zamanlar barış ve güvenlik içinde bulunan bir ülke anlatılıyor. Bir zamanlar ne yılan vardı ne de akrep vardı, Ne sırtlan vardı, ne de aslan vardı, Ne vahşi köpek vardı ne de kurt, Ne korku vardı ne de işkence, Adamın rakibi yoktu.

XXVIII. ÇAĞDAŞ ACILARIN KADİM KARŞILIKLARI: İlk “Hasta” Toplum

İnsanlık tarihinde (ve Sümerde de bu böyle olmuştur) insanlar barışı çok istenmiş olsa da, devamlı olarak savaş çıkmış, hak, adalet, merhametten söz edilmiş fakat haksızlık, eşitsizlik, zulüm kol gezmiş: maddecilik ve kısa görüşlülük ekonomi düzenini bozmuş, çocuklarla aileler, öğrencilerle öğretmenler arasındaki kuşak farklarından doğan anlaşmazlıklar onları da rahatsız etmiş. Hipiler, düzensizler do-

laşmış durmuş; hatta uzun etek tartılması bile yapılmış. Gutium’ların, Sümere hücum edip, orayı işgal ettikleri zaman her yerde fiyatlar normal zamandakinden %20den %200e kadar yükselmiş ve yarım şegel gümüş ile ancak yarım sila yağ, yarım sila tahıl, yarım mina yün ve yalnız bir ban balık alınabilmiş. Sümer halkı barış ve güvene özlem duyuyordu. İnsanın insana işkence etmediği, oğlun babadan korktuğu gün, İnsanlığın memlekete yayıldığı, asıladelerin aşağıdakilerden saygı gördüğü, Erkek kardeşin ağabeyden sonraya geçtiği gün, Gencin oturup bilenin sözüne dikkat ettiği gün, Zayıfla güçlüünün kavga etmediği, nezaketin geçerli olduğu gün, Seçilen bir yolda gidilebildiği, yaban otlarının temizlendiği gün, İnsanın istediği yere yolculuk yapabildiği, kırlarda ona zarar verilmediği gün, Memlekette bütün üzüntülerin gittiği, onu ışık kapladığı gün, Memlekette koyu karanlık kalktığı gün, ...bütün canlı yaratıklar sevinecekler.

XXIX. YIKIM VE KURTULUŞ: İlk Dinsel Ağıtlar

Yok etme ve kurtarma mabetlerde kor halinde söylenen ilk ağıtlardan bahseder Kramer bu bölümde.

XXX. İDEAL KRAL: İlk Mesihler

Kral ana karnında kutsanmış olarak dünyaya geliyor. İyi eğitim görüyor. Fiziki bakımdan güçlü. Merhametli, şereflerine düşkün, iyilikle donatılmış, cesaret ve kahramanlığı etkileyici, savaşçı, tanrıya nasıl hizmet edileceğini biliyor, hızlılık,..

Tanrısal inayet ile hareket eder, ancak Kramer kralın her zaman bir aracı tanrıya gereksinimi olmadığını da söyler. Çeşitli tanrılardan kutsama alabilmek için de tek başına gidebiliyordu. Mesela Şulgi, kayıkla Uruk’a gider ve “Kutsal Evlilik” töreninin yapılmasından sonra, İnanna onu her açıdan krallığa uygun biri olarak kutsar ve över.

XXXI. UR’LU ŞULGİ: İlk uzun-Mesafe Koşuşu Şampiyonu

Şulgi, bütün kadim dünyanın en seçkin ve etkin hükümdarlarından biri idi. Olağanüstü güç, askerî kabiliyete, yöneticiliğe, kudrete ve kültüre sahip birisiydi. Özellikle sanat ve müziğe çok ilgiliydi. Kendisi şöyle ifadelerde bulunur:

- *Ben beliyile sevinen güçlü bir adam olduğumdan,*
- *Ülkenin patikalarını genişlettirdim, ana yollarını düzelttirdim,*
- *Yolculuğu güvenli hale getirdim, “büyük ev” yaptırdım oraya,*
- *Yanlarına bahçeler kurdurdum, konaklama yerleri yaptırdım*
- ...

XXXII. ŞİİR: İlk Edebî Benzetmeler

Sümer edebî eserlerinin büyük çoğunluğu, ustalıkla kullanılan yineleme ve benzerliklerin yanı sıra eğretileme ve benzetmelerin öne çıktığı şiir biçiminde yazılmıştır. Sümer benzetmelerinde sunulan kozmik dünyalar ve varlıklar gök, yer ve deniz, göksel cisimler ise ay, güneş ve yıldızlardır. Gök yüksekliğiyle Sümerli şairleri çekmiştir.

Örnek:

- *Ülkeyi güneş ışığı gibi aydınlatan (Ekişnugal)*
- *Alacakaranlık kadar sönük (şimdi)*

XXXIII. KUTSAL EVLİLİK AYİNİ: İlk Cinsel Simgecilik

SEKSİN İLK SEMBOLLEŞMESİ- Sümer halkının iyi olması, tanrıların çiftleşmelerine bağlı idi. Onlar erkek ve kadın adlarını tam adları ile söylemekten çekinmiyorlardı.

“Enlil, büyük bir boğa gibi, ayağını yere koydu, Bereket içinde mutlu günler yaratmak için, Bolluk içinde güzel geceleri süslemek için...”

XXXIV. AĞLAYAN TANRIÇALAR: İlk Mater Dolorosa (kederli ana)

Sümerler, mısırlıların aksine yaşamı melankolik ve üzücü göstermekten biraz hoşlanıyorlardı. Nin-hursag ağıtı:

- İnek buzağısın! İnek buzağıyı!
- İnek buzağıyı yer yerde aradı sordu!
- İnek- buzağısı kayboldu...

XXXV. U-A- A-U-A: İlk Ninni

Kadim Yakın Doğu’da türünün bilinen tek örneğidir. Muhtemelen Şulgi’nin hasta evlatların söylediği ninni.

- “U-a a-u-a
- Ururu şarkımda- büyüsün
- Ururu şarkımda- kocaman olsun,
- İrina ağacı gibi sağlam kök salsın
- Şakir bitkisi gibi boy atsın
- ..
- Gel uyku gel uyku
- Oğlumun olduğu yere gel
- Çabuk oğlumun olduğu yere gel Uyku
- Uykusuz gözlerine uyku ver
- ...

XXXVI. İDEAL ANNE: İdeal Annenin İlk Edebi Portresi

İdeal Sümer annesinin dikkate değer bir edebî portresini bize sunan bir buluntudur.

XXXVII. ÜÇ CENAZE ŞARKISI: İlk Mersiyeler

Bulunan yapıttaki mersiyeler, sahneyi canlandırmaya yarayan bir girişle başlar. Daha sonra farklı dizelerle olağanüstü bir kompozisyon sergilenir.

XXXVIII. KAZMA VE SABAN: Emeğin İlk Zaferi

Kazma ve saban arasındaki tartışmada kazanan kazmadır.

Örnek:

- *Hey, Kazma, ipe bağlı Kazma,*
- *Dişbudak ağacından dişli, kavaktan yapılmış kazma,*
- *“Deniz kerestesi” dişli, ılgından yapılmış kazma*
- ...

Meydan okumada ağırlık, Saban’ın yapamayacağı pek çok işi Kazmanın yapabilmesine verir:

- *Ben genişletirim- senin genişlettiğin ne?*
- *Ben büyütürüm- senin büyüttüğün ne?*
- *Sular taşıdığında, ben önüne set çekerim,*
- *Sen sepetleri toprakla dolduramazsın*
- ...

XXXIX. BALIĞIN EVİ: İlk Akvaryum

Sümer’de balıkçılık ve balıkçılık endüstrisi, özellikle tarihinin ilk binyıllarında başlıca yiyecek sağlama kaynaklarından biriydi. Sümer edebiyatında binlerce balık ve isimlerinden bahsedilir.